

Continuând evoluția vestimentației boierești cu câteva secole în urmă, remarcăm realitățile contemporane ale acelor vremuri. Cumetriile, nunțile, botezurile, ceremoniile religioase și laice, alaiurile de învestitură a Domnilor și paradele militare erau prilejuri de etalare a bogăției clasei dominante. Spătarul Țării Românești Diicu Buicescu baș (mare) boier, ctitor al mănăstirii Clocociov unde este reprezentat în tabloul votiv, rudă cu Matei Basarab (1632-1654) și prezumtiv urmaș la scaunul țării, venea la București cu o armată de curteni și slujitori de cca. 500-600 oameni înarmați, călăreți și pedestri, cu atelaje somptuoase trase de cai pur sânge. În Moldova, vasluianul Nicolae Milescu Spătarul, pretendent la tron sosea la Iași cu suita de călărași domnești care-i deschideau calea cu buzdugane și paloșe.

De altfel spătarul Milescu a folosit printre primii moda europeană la curtea Rusiei lui Petru cel Mare (1696-1725) care l-a ras pe spătar, după cum pretinde legenda, în încercarea lui Petru de a moderniza boierimea rusă. Alți boieri receptivi la moda occidentală au fost: contele imperial al imperiului habsburg aga Constantin Bălăceanu și Domnul Moldovei Dimitrie Cantemir pe când era beizadea, influențat de spătarul Toma Cantacuzino valahul care-l inițiasse în garderoba franceză, precum și boieroaicele din familia Sturdza, doamna lui Grigore Ghica. După refugiul său în Rusia ca sfetnic de taină al țarului Petru Romanov, Dumitrașco Cantemir a adoptat definitiv vestimentația europeanapuseană și îl vedem într-un portret în platoșă cu cravata și peruca pudrată, după căsătoria sa din 11 ianuarie 1720 cu Anastasia Trubețkoi.

Când a fost cununat de împărat, și-a ras barba și a renunțat la costumele orientale. Moda capilară a jupânilor după cum dovedesc portretele votive ale ctitorilor de lăcașuri religioase era originală.

Boierii purtau o meșă de forma unui moț pe o parte a capului, de obicei pe stânga, în rest erau rași pe cap, exceptând șuvița amintită. Reprezentativă este pictura de la mănăstirea Cozia, ctitorie a lui Mircea cel Bătrân care prezintă familia postelnicului Constantin Cantacuzino cel care a dat Valahiei pe voievodul Șerban (1678-1688). Se pare că moda moțului boieresc fusese adoptată de la unguri și

poloni.

Într-un tablou nesemnat Șerban Cantacuzino este înfățișat într-un caftan de hermină, cu o mantie bogată și cu o pălărie în trei colțuri asemănătoare tricornului occidental. Șerban care pretindea că se trage din familia imperială a Cantacuzinilor bizantini, avea mari planuri și speranțe pentru unificarea teritoriilor românești, spera să îi alunge pe turci din Constantinopol și să reînvie vechiul imperiu bizantin. Regretabil că proiectul nu s-a realizat fiind otrăvit în octombrie 1688 de rubedeniile sale: fratele, stolnicul Constantin Cantacuzino, mare om de cultură și nepotul de soră Constantin Brâncoveanu care i-au succedat la tron.

Remarcabil este fotoliul pe care stă. Nu este tronul domnesc ci un jilț cu spătar înalt în formă de

evantai. Pălăria cu trei colțuri de care am amintit nu era prima văzută pe teritoriul românesc. În timpul lui Constantin Șerban (ctitorul Mitropoliei bucureștene) a sosit la București în 1657 ambasadorul regelui Suediei în drum spre Turcia. Acesta a remarcat un dregător valah care avea o pălărie în trei colțuri care semăna cu un tricorn. Cu timpul, mai târziu, au sosit pe teritoriul românesc oșteni austrieci numiți de valahi nemții cu coadă (perucile lor aveau o șuviță care atârna la spate) care purtau peruci și tricornuri. Și unii autohtoni au început să folosească tricornul. Purtat în Italia, Franța și Germania, tricornul avea o rudă orientală mai scumpă, făcută din blană de zibelină. Se mai purtau și gulere înalte de horbotă (dantelă) apretată, gen Maria Stuart (regina Scoției 1561-1568, refugiată în Anglia la ruda sa regina Elisabeta, a fost decapitată de aceasta la 8 februarie 1587). Deși murise de decenii Doamna Elena a lui Matei Basarab, moda coleretelor (gulere din dantelă sau pânză fină, pliate, purtate în Europa medievală) inițiată de Doamnă rămăsese o pildă de eleganță feminină. Pe la 1667 soția biv vel clucerului Badea Săcuianu, jupâneasa Bălașa este pictată în biserica din Săcuieni/Dâmbovița împreună cu boierul.

Tot aici sunt zugrăvite jupâneasa Zamfira lui Neagoe vel vornic cu cuconițele lor și jupâneasa Stanca a jupânului Stefan. Toate personajele feminine poartă gulere încrețite din dantelă. Referindu-ne la boierii Săcuieni și la zonă, relev faptul că una din strămoașele mele, autorul acestor rânduri, numită Anghelina, fiica lui Ioan Speteanu moșnean (țăran liber) proprietar de podgorie din ținutul Săcuienilor s-a măritat în 1772. Cu toate că nu era boieroaică purta ia lucrată cu fir și rochie de atlas, încălțată cu iminei (pantofi ascuțiți de modă turcească din marochin roșu, galben și negru) capul împodobit cu o maramă de mătase și gâtul ornat cu mărgear și rubine. Pe la sfârșitul secolului XVII au început să fie folosite în Țările Române cabanițele împărătești. Erau cele mai scumpe și elegante veșminte de solemnitate, devenind costumul oficial de investire a Domnilor care au înlocuit caftanul. Erau mantii îmblănite pentru sultanii otomani lucrate din stofe de aur (serasir). Aveau mâneci largi ca ale șubei, care atârnau până la pământ. Gulerele albe erau căptușite cu samur. Denumirea provenea de la veșmântul venețian de ceremonie din brocard de aur numit gabanizza. La Români erau numite șube sau conțeșuri.

A fost adoptat modelul polon. Miron Costin afirma că de la Vintilă Vodă (1574) devine obligatoriu ca element component al peșcheșului datorat de voievozi sultanilor, pe lângă numărul stabilit de pungi cu monede de aur. Cabanița îmblănită cu blănuri de râși devenise din 1619 haina de onoare a boierilor, folosită la ceremonii și în zilele de sărbătoare. Unii boieri primiseră - în urma folosirii excesive - chiar cognomenul veșmântului. În Valahia marele vornic Badea Bălăceanu era numit pe la 1678 Contoș iar în Moldova în același timp își exercita dregătoria marele stolnic Pavel Contoș (probabil logofătul Contoș din 1660). Afară de marea boierime foloseau contoșul și boierii de țară, boiernașii, precum frații Costinești: Velicico/Velișco hatmanul, marele cronicar Miron logofătul și Iancu vel armașul. După blănurile de zibelină, cacom, samur, răs, la mare căutare au ajuns cele de vulpi negre siberiene.

Potrivit unei legende, viața Domnului moldovean Gheorghe Duca (4 domnii între 1665-1683) a fost salvată de vicleana felină. În 1672 împăratul otoman Mehmed IV (1648-1687) a început războiul cu Polonia (1672-1676). În drum spre teatrul de război oștirea otomană trebuia să treacă peste un râu. Podul construit de moldovenii voievodului vasal Duca Vodă s-a surpat. Sultanul mâniat a poruncit executarea ghiaurului. A trimis ceaușii care l-au luat pe Duca din Iași să-l ducă la Hotin unde era ordia. Vizirul Ahmed pașa Koprülü zade l-a sfătuit pe Duca să ducă sultanului o vulpe neagră de mare preț. Acesta a fost mulțumit și l-a iertat pe Duca. Glumind, putem afirma că blana de vulpe neagră prețuia cât o piele de voievod moldovean. Și a apărut epoca de aur a Evului Mediu muntenesc reprezentată prin voievodul Constantin Brâncoveanu poreclit de turci pentru bogăția sa exorbitantă (realizată prin numeroase biruri puse pe bietul popor, printre care și revenirea la văcărit care lua laptele de la gura pruncilor) Altân bei (prințul aurului).

Revenind la vremurile medievale, exista o zicală populară cum e turcul și pistolul. Cum era domnul

erau și boierii. Aceeași exploatare, opulentă și risipă, descrisă în numeroase mărturii ale călătorilor de aiurea peregrini în Valahia, în contrast cu sărăcia bietului norod. Pe de o parte lăzile cu bijuterii și aur trimise de Domn în băncile europene, până în Anglita, îmbrăcăminte luxoașă plină de giuvaieruri, eleganța boierimii cu slujitori străini și haini (secretari, bucătari, grădinari - francezi, nemți, italieni), stofe (catifele, mătăsuri), carete cu câte șase telegari și rădvane aurite în contrast cu bolile, zdrențele, mămăliga mucegăită a țăranilor (porumbul fusese cultivat în Valahia în timpul lui Șerban Cantacuzino). Portretele familiilor domnești (Cantacuzini și Brâncoveni); ale marilor dregători (zeci de jupani, jupâneșe și jupânițe sunt zugrăvite în numeroase ctitorii, biserici și mănăstiri (Hurezu, Cozia, Măgureni, Popești Vlașca, Filipeștii de Pădure).

Dar în nicio biserică nu sunt chipurile celor care au creat valorile de care beneficia marea boierime, marea popime și domnia și privilegiații acestora. Florentinul Anton Maria del Chiaro (1669-1727) secretarul lui Brâncoveanu descrie viața de la curtea domnească: Îmbrăcăminte valahilor era aceeași ca și a turcilor. Majoritatea poartă barbă ca și celelalte popoare orientale iar alții poartă numai mustăți. Boierii umblă prin oraș călare, însoțiți de un alai de slugi, după demnitatea pe care o ocupă. La intrarea în curtea palatului descălecă și înainte de a sui scara curții domnești își scot ciubotele... punând pantofi numiți în turcește papuci. Doamnele și domnițele poartă căciulițe din catifea sau alte stofe prețioase cusute cu fir de aur și argint... cu diamante și mărgăritare... cu vârful căzând peste urechea stângă. La începutul secolului XVIII în țările române au fost numiți hospodari (Domni, în fapt funcționari administrativi) greci din cartierele Fanar și Pera care executau poruncile sultanale. Aceștia au alternat în Muntenia și Moldova - fapt folositor. S-au unificat instituțiile și legile. Au stăpânit arbitrar și au jefuit sălbatic oropsitul popor român.

După mai mult de un secol (1711-1821) au fost măturați de vitejia pandurilor olteni ai gorjeanului Tudor din Vladimiri. În timpul fanarioților, vestimentația autohtonă a fost relativ influențată și de moda franceză a Secolului luminilor. Ca orice stăpânire nouă, fanarioții au adus și bune și rele. Administrația lor a lăsat urme adânci în conștiința, gusturile și obiceiurile românilor, de care aceștia nu s-au dezbărat nici astăzi. Schimbările vestimentare s-au făcut cu lentoare, nu brusc și violent. În timpul primilor fanarioți s-a păstrat moda din timpul lui Brâncoveanu și Cantemir în Țările Române. În Transilvania stăpânită temporar de habsburgi (1718-1739) portul boierilor a fost influențat de moda austriacă. O parte din boierii olteni au devenit mari consilieri imperiali. Familiile olteneste de de frunte (Obedenii, Brăiloi, Slătinenii, Știrbeii, Bengeștii, Strâmbenii, Glogovenii, Delenii) au adoptat parțial și vestimentația austriacă. Sunt reprezentați în picturile din ctitoriile lor și în albumul german al cabinetului de costume transilvănean.

Boierimea valahă și moldoveană s-a adaptat vremurilor și s-a raliat noilor stăpâni. Bogăția clasei dominante greco-pământească ajunsese exorbitantă. Se importa en-gross marfă occidentală, lipscănie (orașul german Leipzig, numit de autohtoni Lipsca), desfăcută pe ulița Lipscanilor în numeroase prăvălii și tarabe. Intrau în țară postavuri (londrin - fabricat în Anglia, apoi în sudul Franței), stofe poloneze, catifele, dantelării, brocarturi, damascuri.

Mărfuri nemțești comandate de boieri în străinătate, cu toate că existau mori de postav în Moldova la Chipărești și în Valahia la Pociovaliște (Afumați). Marii boieri își etalau averile cu nonșalanță în țară și străinătate. Marele vistier al Valahiei Ienăchiță Văcărescu îl conducea la Brașov pe împăratul habsburg Iosif al II-lea (1780-1790) ținându-l de brațul stâng și-i prezenta în italienește boierii valahi. Monarhul îl apela: Sinior Văcărescule și-l invita să-i fie terziman (traducător). Boierii Dudești și Filipești uimiseră țările Occidentului cu averile lor. Luxul ajunsese o plagă. Încercările Domnilor de a stăvili luxul nu au avut succes. Constantin Moruzzi al Moldovei (1777-1782) la nunta fiicelor s-a îmbrăcat modest să dea exemplu de cumpătate. I-au ieșit poezii de batjocură.

Constantin Vodă Moruz, fiind om foarte ursuz, a poruncit cu tărie, ca să poarte toți dimie. Alexandru Moruzzi (trei domnii 1792- 1807) a poruncit în 1794 să fie interzis lipscanilor importul mărfurilor

scumpe, iar în 1896 Alexandru Callimachi interzicea importul caretelor și trăsurilor de Viena. Pedepsa - spânzurătoarea. Efectul a fost nul. Nimeni nu s-a sinchisit de poruncile domnești. Mitropolitul moldovean Gavriil Callimachi (1760- 1786) prin scrisoare episcopală pretindea boierimii îmbrăcămintea cea de măsură și smerită alcătuind o listă de mărfuri prohibite. Fără mare succes, protipendada și-a văzut de ale ei. Și domnia s-a implicat, dar în propriul folos. Era vremea işlicelor (căciuli orientale confecționate din hârșie de miel - piele fină din catifea sau din blană de samur). Acestea aveau diverse dimensiuni. Ale negustorilor și comercianților trebuiau mici, nu ca cele boierești. Erau de diferite forme: sferice, semisferice, înalte, scunde, strâmte, țuguiate, tari, moi, alungite, formă de castravete, tigvă etc. Numai Domnul și beizadelele (prinții domnești) aveau fundul gugiumanului (căciula de samur) alb, iar protipendada și boierimea de culoare roșie. İşlicele balon ajunseseră de dimensiuni exagerate.

Foarte mari în funcție de importanța, rangul sau demnitatea purtătorului. Uneori doi boieri nu încăpeau în caleașcă din cauza işlicului, însă niciunul nu renunța. În 1825 la nunta fiicei Domnului moldovean Ioniță Sandu Sturdza (1822-1828), fratele miresei și mirele s-au urcat în cară, au stat la ferestrele laterale cu capetele în exterior. Porunca domnească a lui Ion Gheorghe Caragea (1812-1818) din 12 ianuarie 1817 interzicea țesăturile de culoare albă boierimii, acestea fiind în exclusivitate culori domnești. Era urmarea unei hotărâri din februarie 1815 a mitropolitului valah Nectarie (1813-1819) care împreună cu marii boieri, solicitau Domnului să limiteze luxul exagerat care rispea averile și casele boierești, acel lux nefolositor și cheltuieli fără judecată.

Începutul modernizării vestimentației a fost provocat de urmările revoluției franceze din 1789 și de invadarea Țărilor Române de armatele țariste în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, care spre paguba românilor s-a finalizat cu încorporarea Basarabiei în Imperiul pravoslavnic. Femeile au dat tonul schimbării. Într-un an toate boieroaicele din cele două țări surori și-au schimbat îmbrăcămintea după moda apuseană.

Au urmat tinerii care au îmbrăcat haine occidentale. Mulți fii de boieri avuseseră educație grecească de la preceptori (didascalos), loghioțați care invadaseră Țările Românești (Mitilineu, Korîța, Kirkireu). Apoi apăruseră guvernante nemțoaice, englezoaice și profesoare din Apusul European. Hainele nemțești au avut mare succes la fiii de boieri care mergeau la studii în țările latine (universități din Paris, Padova, Bologna) sau germane (Viena, Berlin, Heidelberg). Noile haine erau fracul, redingota cu guler înalt, pantalonii strâmți, jiletcele (vestele), jobenul (după numele pălărierului Jobin a cărui prăvălie de lângă biserica Kretzulescu fusese fondată pe la 1851 - pălărie numită și țilindru), cravata (sau legătura de gât), pantoloni colanți, pantofi cu cataramă. Bineînțeles trecerea de la vestimentația otomană (șalvari, anteriu, giubea, tarabolus, cealma, fes) la portul occidental a durat decenii.

La sfârșitul războiului turco-rus, în 1812 mulți tineri, de frica represaliilor otomane au revenit la moda orientală. Dar nu pentru mult timp. A urmat 1821 cu războiul pandurilor de eliberare națională, fuga boierilor pe unde au reușit, în Transilvania, Rusia, Turcia, Austria. Casele lor au fost jefuite de eteriști care vindeau pe uliță și poduri (artere de circulație, podite cu lemn) bunurile furate. Din însemnările istoricului și scriitorului C. D. Aricescu (1823-1886) care din tradiția orală consemnată din spusele bătrânilor care îl cunoscuseră, a fost alcătuit un portret al lui Tudor. Purta o căciulă înaltă de hârșie neagră cu fundul din postav alb, un pieptar cu șireturi negre, o dulama neagră-verzuie. Avea poturi (pantaloni largi sus, strânși pe picior jos) cu copci și găitane. Era încălțat cu cizme lungi.

Era înarmat cu o sabie turcească atârnată de gât și pistoale. După 1821 au fost reinstaurate domniile pământene: Grigore al IV-lea Ghica în Valahia (1822-1828) și Ioniță Sandu Sturdza (1822-1828). După frica la teribilă, boierii au revenit și viața intrat în normal. Au început petrecerile și întrecerile pentru acumularea averilor și etalarea luxului. Au început voiajele la băi (Baden, Ems, Karlovy Vary) la Paris, Viena, în Franța, Germania, Austria, Italia dar și la Herculane și la marele târguri (Lipsca, Colonia, Sibiu) la casele de comerț ale lui Constantin Hași Pop. Feciorii de boieri mergeau la marile universități din apus. La fel și erudiții de seamă ai neamului românesc Gheorghe Asachi în Italia, Constantin Aristia la Paris (învăța actoria cu marele Talma), Iancu Văcărescu în Germania (1810). Totuși teama de pedepsele otomane determina pe Domni să dea porunci prohibitive. La 23 iulie 1823 Ghica Vodă a ordonat franțuzițiilor ca în trei zile se schimbă straiile europene apusene cu îmbrăcăminte autohtonă sau orientală.

În lumea bună a nobilimii autohtone exista o ierarhie a saluturilor pline de respect sau condescendență, după rangul, dregătoria, averea sau poziția în societate. Când se întâlneau se salutau, ridicând ișlicul, gugiumanul sau calpacul cu ambele mâini, aplecând capul spre umărul celuilalt, către obraz, fără să se sărute. Boierul inferior săruta mâna superiorului și la rândul său era sărutat pe frunte. Boierimea se întrecea în cheltuieli costisitoare (zorzoane, marfă considerată de cârcotași fleacuri, mofturi, mode superficiale: eșarfe, basmale, ceasornice, lăntișoare, mănuși, umbrele, centuri, cățeluși de rasă, câini de vânătoare sau de curse). Balurile, ospetele, zaiafeturile,

balurile mascate erau la ordinea zilei. Mesele cu 15-20 de feluri de mâncare, cu zeci de tacâmuri, invitați, se desfășurau frecvent. Se dansa românește și grecește. S-au adoptat dansuri străine: vals, galop, mazurcă poloneză, cadril francezesc. La balurile lui Mihalache Sturdza din Iași și-au etalat bijuteriile și pietrele prețioase, boieroaice care-și vânduseră două moșii să participe împodobite cum se cuvine.

Tot în Iași a fost organizat de către boieroaicele bogate moldovence, în 1825 un bal de binefacere pentru săracii urbei. S-a dansat până la ziuă, petrecerea fiind completată cu loterie și tombolă. La baluri se serveau băuturi răcoritoare și alcoolice: vodcă franceză ce se chema rum, ponciu (punch), șampanie, vinuri străine, cafea, oranjadă, înghețată, șerbet. Se practicau jocurile de cărți pe sume imense. Se jucau imobile și moșii. Frecvente erau whist, ombre, faro, ferber, ghiordrum, faraon, stos. Teatrul se dezvoltase după inițiativa domniței Raluca Caragea care înființate în 1818 improvizația de la Cișmeaua Roșie.

Sosiseră în Țările Române trupe străine cu opere și piese germane, francezești, apoi românești. Poporul de rând se distra cu soitarii (măscăricii) iar boierii cu bufonii. Alecu Russo (1819-1859) în Studiu Moldovană aprecia: Straiul face omul. Felul hainei modelează trupul și mintea, întipărește din părinți în fii tradițiile și obiceiurile. Secolul ce urmează este al deșteptării noastre politice, al independenței naționale și al europeanizării definitive. Anul 1850 să însemne pentru noi emanciparea totală sub impulsul ideii de libertate națională.

Viorel Gh. Speteanu

INDEPENDENȚA
ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*